

ZAMOLČANA ZNANSTVENICA: DOPRINOS DR. BRANISLAVE SUŠNIK K RAZISKOVANJU STAROSELSKIH KULTUR PARAGVAJA

Marija Mojca TERČELJ¹

COBISS 1.01

IZVLEČEK

Zamolčana znanstvenica: Doprinos dr. Branislave Sušnik k raziskovanju staroselskih kultur Paragvaja

Članek predstavi življenjsko zgodbo slovenske emigrantke dr. Branislave Sušnik in oceni njeno znanstvenoraziskovalno delo na področju zgodovinske antropologije, etnografije, etnolingvistike in muzeologije Paragvaja. Izpostavi pomembnost njenih raziskav na področju amerikanistike in odmevnost njenega dela v paragvajski družbi. Opozori tudi na nekorekten odnos slovenske stroke do njenih znanstvenih dosežkov. Slovenska etnologija in kulturna antropologija do zdaj nista uspeli ovrednotiti njenega znanstvenega dela. V zaključku članek zato predlaga strokovno in osebno pripoznanje dr. Sušnikove, prevode njenih ključnih del in njihovo vključitev v dediščino slovenskih znanstvenih dosežkov.

KLJUČNE BESEDE: Branislava Sušnik, Paragvaj, historična antropologija, etnolingvistika, staroselci

ABSTRACT

The Overlooked Researcher: The Contribution of Dr. Branislava Sušnik to the Research of the Indigenous Cultures of Paraguay

This article presents the life story of Slovenian emigrant Dr. Branislava Sušnik. It evaluates her scientific research work in the historical anthropology, ethnography, ethnolinguistics, and museology of Paraguay. It exposes the importance of her research in American studies and its public reception in Paraguay. It also draws attention to the inappropriate attitude of the Slovenian professional community toward her scientific achievements. Until now, Slovenian ethnology and cultural anthropology have failed to evaluate her scientific work. In conclusion, the article proposes the professional and personal recognition of Dr. Sušnik and the translation and inclusion of her key works into the heritage of Slovenian scientific achievements.

KEYWORDS: Branislava Sušnik, Paraguay, historical anthropology, ethnolinguistics, indigenous people

¹ Dr. etnologije in kulturne antropologije; predavateljica na Oddelku za antropologijo ter znanstvena sodelavka Inštituta za medkulturne študije Fakultete za humanistične študije Koper, Univerze na Primorskem, Titov trg 5, SI-6000 Koper; Marija.Mojca.Tercelj@fhs.upr.si; Mojca.Tercelj@guest.arnes.si; <https://orcid.org/0000-0002-8693-479X> — Članek je rezultat raziskovalnega projekta »CRP 2019«, V6-1925: »Dr. Branislava Sušnik in sodobniki – ambasadorji slovenske znanosti v Južni Ameriki«, konkretnega raziskovalnega dela v arhivu MEAB v Asuncionu in lastnih terenskih izkušenj med staroselci v Paragvaju 1998, 2000 in 2019.

UVOD

Ko so Čamakoki prvič zagledali letalo, jih je to spominjalo na podobo mitskega lju-dožerskega krlatega bitja Anorxyt (M3); ko so se ga navadili gledati, kako leti nad rečno obalo, je bilo letalo že »leteča železna škatla«, kot je tovornjak »hodeča železna škatla«; ko pa so ga začeli opazovati od blizu, je že »imelo oči, obraz« in ko je postalo običajno sredstvo splošne prometne komunikacije v severnem Chacu, so dokončno sprejeli špansko besedo »avión« v svoj besednjak. (Susnik 1995 [1969])

Raziskovalno delo Branislave Sušnik je bilo v prvih letih njenega bivanja na južno-ameriškem kontinentu usmerjeno v lingvistične študije staroselskih jezikov. Konec petdesetih in v šestdesetih letih 20. stoletja se je razširilo in zajelo kompleksnejši nabor problematik: sodobne akulturacijske procese staroselskega prebivalstva, etnogenezo ameriških ljudstev, njihove zgodovinske selitve, medetnične odnose, družbeno-kulturne spremembe in psihosocialno odzivnost nanje. Njeni teksti so osnovna literatura sodobne paragvajske antropologije in etnolingvistike. Pričajo tudi o izboru strokovne problematike raziskovalke, ki je tudi sama izkusila korenito resocializacijo.

Strokovna pot dr. Branislave Sušnik, staroste paragvajske etnozgodovine, antropologije, etnografije in etnolingvistike, se je oblikovala v srednjeevropskem intelektualnem prostoru: najprej na drugi državni realni gimnaziji Poljane, nato na študiju zgodovine in prazgodovine na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani, pozneje, v študijskem letu 1942/43 na postdiplomskega izpopolnjevanju iz orientalistike na Rimski univerzi (Università degli Studi di Roma). Na oblikovanje njenega metodološkega pristopa sta vplivala tudi dunajska kulturno-zgodovinska šola in stik z njenimi avtorji.

Kot mlada in pravkar oblikovana intelektuala je leta 1945 zapustila Slovenijo, se pridružila slovenskim političnim ubežnikom in leta 1946 v Italiji pridobila dovoljenje za migracijo v Argentino. Njena življenjska pot se je kmalu po prihodu v Južno Ameriko ločila od preostale slovenske diaspore. Odšla je na skrajni sever Argentine in od tam v Paragvaj, kjer se je petinštirideset let posvečala izključno znanstvenemu delu. Zaradi izolacije in politične distance je nikakor ne moremo označiti za značilno predstavnico slovenske povojne politične migracije v Južni Ameriki.

Njeno obsežno delo na področju družboslovja in humanistike je v Paragvaju izredno cenjeno. Leta 1992 je prejela najvišje priznanje Republike Paragvaj za znanstvene dosežke, Premio Nacional de la Ciencia Paraguaya, posthumno pa ji je paragvajska vlada podelila častni naziv »Gran Oficial« za kreativni prispevek k oblikovanju paragvajske identitete. Prejela je številna priznanja latinsko-ameriških in evropskih raziskovalnih institucij. Paragvajska pošta je po njeni smrti izdala spominsko znamko v sklopu zbirke priznanih osebnosti, dandanes se po njej imenujejo ulica, park in prestižni stanovanjski objekt »Edificio Branka« v glavnem mestu Asunción.

V dobrih štirih desetletjih muzejskega, znanstvenoraziskovalnega in pedagoškega dela je objavila 81 del v obliki znanstvenih in strokovnih člankov, knjig, katalogov, poročil in učbenikov (Rehnfeldt 2018: 60). Izvedla je 15 terenskih odprav: pet

etnolingvističnih, šest antropoloških in štiri arheološke, ki so trajale od nekaj tednov do pol leta. Uredila, dopolnila in posodobila je prvotne zbirke etnografskega muzeja v Asunciónu in vzgojila mlajše generacije antropologov in zgodovinarjev, ki so še danes strokovno aktivni. Latinsko-ameriški antropologi so jo leta 2018 uvrstili v izbor najbolj pomembnih terenskih raziskovalcev 20. stoletja v Latinski Ameriki. (Guber idr. 2018)

Življenjsko zgodbo¹ Branislave Sušnik gradim na analizi osebnih dokumentov in korespondence, ki jih hrani Arhiv Etnografskega muzeja Andrés Barbero v Asunciónu (Arhiv MEAB). V to vključujem objavljene memoriale in intervjuje ter ustne spomine njenih ožjih sodelavcev. Zaradi obsežnosti gradiva in raziskovalne etike rezultate teh analiz objavljam le delno.² Kljub temu da njeni biografiji posvečam veliko pozornosti, ta ni osrednji raziskovalni predmet. Življenjepisnega gradiva torej nisem uporabila kot edini primarni vir raziskave, ampak kot neločljivi del širšega študijskega in administrativnega gradiva, ki mi je rabilo za analizo njenih znanstvenih metod.

Pri pregledovanju arhivskega gradiva MEAB (4. 10.–29. 10. 2019) sem se namreč soočila z bogato dokumentacijo, ki je tako obsežna in sistematsko urejena, da kar kliče k zgodovinski in vsebinski analizi. Zato sem prvotna raziskovalna izhodišča (vsebinska analiza izbranih tekstov) prilagodila novim raziskovalnim izzivom: analizi njenih metodoloških pristopov in konkretnega terenskega dela. Ta analiza ni vezana na njene objavljene tekste, ampak na neobjavljeno arhivsko dokumentacijo: terenske zapiske, študijske priprave, prošnje, naslovljene na različne institucije, ki jim je avtorica dodala izčrpane metodološke razlage, priprave na predavanja, račune ipd.

Poglavitni cilj raziskave je ovrednotiti antropološki prispevek Branislave Sušnik na področju ameriških študij in ga predstaviti slovenski strokovni in širši javnosti. V prvem delu podam pot mlade intelektualke od Ljubljane do Asuncióna in začetek novega osebnega in strokovnega obdobja v Paragvaju. V drugem predstavim njene metodološke pristope k raziskovalnemu in terenskemu delu ter nekatera njena ključna dela. Na koncu se moj tekst dotakne problematike njenega znanstvenega pripoznanja in vključevanja njenih del v slovensko etnološko in antropološko stroko.

1 Zapisovanje biografij ali avtobiografij se je kot posebna kategorija v slovenski etnologiji oblikovala šele v devetdesetih letih 20. stoletja, in sicer kot predmet raziskave, ne le kot metoda. Prva jo je v stroko uvedla dr. Marija Makarovič, danes najvidnejša raziskovalka na tem področju pa je dr. Mojca Ramšak. Moj biografski prikaz Branislave Sušnik se po eni strani približa tako izseljenskim študijam, ki jih je etnologija vpeljala že v osemdesetih letih, po drugi pa vsebinam življenjskih zgodb slovenskih misijonark v Indiji, o katerih so v zadnjih dveh letih v *Dveh domovinah* pisale Ana Jelnikar, Nataša Rogelja in Helena Motoh.

2 Pri raziskovalnem delu se etnologi in antropologi srečujemo z dilemami, kako ohraniti zasebnost svojih sogovorcev. Še posebej se to vprašanje odpira v primeru biografskih raziskav. Čeprav je stroka že v devetdesetih letih začrtala jasna pravila in oblikovala metodologijo (Ramšak 1988), mora vsak avtor svoja etična načela določiti v skladu s konkretno tematiko in cilji raziskave.

ZGODBA SLOVENSKE INTELEKTUALKE V EMIGRACIJI

V ponedeljek, 18. avgusta 1941 ob 13:30 uri se je na Poti Device Marije v Polju št. 62 zgodil atentat na orožniškega narednika Ljubljana Vevče - Polje, Josipa Sušnika (roj. 1888 v Radovljici). Smrtonosni strel ga je zadel na vhodnih vratih lastnega doma. Starejša hči Branislava je bila priča dogodku. Kmalu po tem se je odločila, da zapusti Slovenijo, vsaj dokler se politične razmere ne umirijo (Hančič 2015: 56–58). Kot poročajo njeni najožji paragvajski sodelavci, jo je travma zaradi tega dogodka spremljala vse življenje (Chasé Sardi 1996; Pusineri 2019³).

Branislava Sušnik se je rodila 28. marca 1920 v Medvodah pri Ljubljani očetu Jožefu in materi Karolini, roj. Prijatelj.⁴ Kmalu po rojstvu druge hčere, leta 1924, se je družina preselila v Polje pri Ljubljani. Med letoma 1930 in 1938 je Branislava obiskovala drugo državno realno gimnazijo na Poljanah.⁵ Po končanem zrelostnem izpitu se je 26. septembra 1938 vpisala na Filozofsko fakulteto v Ljubljani, Oddelek za zgodovino in prazgodovino. S seznama predavanj 1938–39⁶ lahko razberemo, da so bili njeni profesorji priznani strokovnjaki s področja zgodovinopisja in arheologije: dr. Milko Kos, dr. Saria Balduin in dr. Franc Zwitter. Nekaterih se je še dolgo spominjala. V pismu sestri Dragojli iz leta 1949 sprašuje: »Veselilo bi me če mi sporočiš kaj o dr. Bogu Grafenauerju, saj veš, da sva bila dobra kolega. Ali je dr. Zwitter še na univerzi? Vse take novice me bodo precej zanimale.«⁷

Diplomo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani je prejela 20. junija 1942.⁸ V študijskem letu 1942/43 se je izpopolnjevala na postdiplomskega programu orientalskih jezikov in kultur Rimske univerze (Università degli Studi di Roma), kjer je obiskovala predavanja iz sumersko-babilonske zgodovine in arheologije ter rimske in zgodnje-krščanske arheologije. Obenem je kot ena prvih (ženskih) študentk poslušala predavanja iz kultur in jezikov Male Azije na Papeškem biblijskem inštitutu.⁹

Večina avtorjev (Peña Gill 1990; Chase Sardi 1996; Pusineri 1996; Rehnfeldt 2018; Mislej 1993; 1998; Čeplak 1997; Rijavec 2000; Saksida 2012), ki so do zdaj pisali o njenem življenju in delu, omenja tudi doktorat pri prof. Wilhelmu Schmidtu na Dunaju. Po natančnem pregledu arhiva Museo Etnográfico Andrés Barbero (MEAB) oktobra 2019 v Asunciónu sem ugotovila, da o doktorskem študiju iz etnozgodovine in uraloaltajske lingvistike, ki ga Sušnikova v različnih izvodih svojega *curriculum vitae* navaja za študijsko leto 1941/42 na Dunaju, ni nobenega pisnega dokazila. To seveda ne zanika verjetnosti opravljenega doktorskega dela ali vsaj konkretnega seminarske-

3 Intervju z Adelino Pusineri, direktorico Etnografskega muzeja Andrés Barbero, 18. 10. 2019.

4 Rojstni in krstni list. Arhiv MEAB: Mapa osebni dokumenti in spričevala.

5 *Izvestje druge državne realne gimnazije v Ljubljani* (1930: 32); *Letno poročilo druge državne realne gimnazije v Ljubljani* (1938: 58).

6 Seznam predavanj UL (1938/39: 4). Arhiv UL.

7 Pismo materi in sestri, Laishi, 1949. Arhiv MEAB: Mapa osebna pisma Branislave Sušnik.

8 Diploma Filozofske fakultete, 20. 6. 1942. Arhiv MEAB: Mapa osebni dokumenti in spričevala.

9 Branislava Sušnik, c. v. 1, 2, 3. Arhiv MEAB: Mapa osebni dokumenti in spričevala.

ga študijskega sodelovanja s prof. Wilhelmom Schmidtom, saj njene poznejše znanstvene publikacije pričajo o metodološki povezavi z dunajsko kulturnozgodovinsko šolo.¹⁰ Iz uradnih dokumentov pa je razvidno, da se je od poletja 1942 podpisovala kot dr. Branislava Sušnik.¹¹ Doktorski akademski naziv ji je dopuščal protokol italijanskega univerzitetnega študija humanistike.

Njeni migracijski poti lahko sledimo od 30. decembra 1946, ko ji je Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Italije izdalo vizo za vstop v Francijo, Španijo in države Južne Amerike, veljavno do enega leta.¹² Na hrbtni strani je dne 22. februarja 1946 pripisano uradno dovoljenje za izstop iz Italije. S kontingentom slovenskih ubežnikov je 26. marca 1946 v Genovi zapustila Evropo. Kmalu po prihodu v Buenos Aires, aprila 1947, ji je dr. José Imbelloni, starosta argentinske antropologije, ponudil mesto kustosinje v Etnografskem muzeju Univerze v La Plati. Na tem delovnem mestu je ostala dve leti, ob božiču 1949 je odšla v Laishi na sever Argentine (provinca Formosa), kjer so slovenske Šolske sestre sv. Frančiška Kristusa Kralja¹³ vodile misijon med staroselci Toba. Ta cerkveni red ji je že v času postdiplomskega študija v Rimu nudil varno zavetje.¹⁴

Sušnikova se je vključila v šolsko delo misijonark in pomagala pri zdravstveni oskrbi, saj so sestre v Laishiju vodile postajo Rdečega križa. To pa ni bil pglavitni razlog njene selitve v Chaco. Kot je razvidno iz priporočilnega pisma z dne 24. decembra 1949, je tajnik škofijske uprave v La Resistenciji posebej namignil župniku v Laishiju, da se ta nova laična sodelavka zanima predvsem za staroselske jezike.¹⁵ Dve leti študijskega dela v muzeju Univerze v La Plati sta ji omogočili, da se je dodobra seznanila z antropološko, etnografsko in etnolingvistično literaturo Južne Amerike (o tem pričajo njena poznejša teoretična dela) in preusmerila svoje v Evropi pridobljeno znanje iz orientalistike v amerikanistiko. Iz poznejših terenskih raziskav je tudi razvidno, da ji ni zadostovalo le precizno študijsko arhivsko delo, na prvo mesto je postavila terenske raziskovalne izkušnje. Misijon je bil za to odlično izhodišče.

10 Osebni dokumenti, ki jih hrani Arhiv MEAB, pričajo, da je bila v študijskem letu 1941/42 še študentka 4. letnika UL FF, kar potrjujeta datuma njenega vpisa (26. 9. 1938) in diplome (20. 6. 1942). Poleg tega je Wilhelm Schmidt leta 1938 preselil misijonsko središče Societas Verbi Divini (Steyler misijonarji) iz Mödlinga pri Dunaju v Fribourg v Švici. Najverjetneje je Sušnikova z njim sodelovala v času študija na Univerzi v Ljubljani, kjer je vzporedno s študijem na FF poslušala predmet Biblijski jeziki in kulture na Teološki fakulteti, ali pa v času podiplomskega študija v Rimu.

11 Že v Domovnici (Certificato di Partinenzza) z dne 28. 8. 1942 se Branislava podpiše z dr. Sušnik. Arhiv MEAB: Mapa osebni dokumenti in spričevala.

12 Certificato d'Identità, Ministerio degli Afferi Esteri, Rim, 30. 12. 1946. Arhiv MEAB: Mapa osebni dokumenti in spričevala.

13 Red slovenskih Šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja je v Mariboru leta 1869 s. Margareta Puhar ustanovila z namenom izobraževanja revnih deklet, pozneje tudi deklet iz meščanskih družin. Svoje hiše so sestre odprle v Trstu, Rimu, Splitu, Mostarju, na avstrijskem Koroškem, v Argentini, Urugvaj in leta 1933 v Paragvaj. (Spletni vir 1)

14 Podatek iz zapiskov vrhovne predstojnice m. Terezije Hanželič, Arhiv Šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja v Rimu, sem od s. s. Mire Rožanc prejela 16. 9. 2019.

15 Pismo škofovskega tajnika Prudencia Figueirasa župniku v Laishi, 24. 12. 1949. Arhiv MEAB: Mapa osebni dokumenti in spričevala.

Med letoma 1949 in 1951 je aktivno raziskovala jezik ljudstva Toba¹⁶ na skrajnem argentinskem severu. Rezultate je objavila pozneje, v publikacijah Etnografskega muzeja v Asunciónu (Susnik 1962). Njeno raziskovalno delo v misijonu Laishi je opazil dr. Andrés Barbero¹⁷, ki je kot vodja Rdečega križa Paragvaja nudil občasno zdravstveno pomoč slovenskim šolskim sestram in staroselcem. Leta 1950 jo je povabil v Paragvaj, kjer naj bi prevzela delo dotedanjega ravnatelja Etnografskega muzeja, dr. Maxa Schmidta.¹⁸ Tako dr. Barbero kot dr. Schmidt sta bila že pokojna, ko je Sušnikova marca leta 1951 prišla v Asunción. (Rijavec 2000: 26–27; Rehnfeldt 2018: 62–64)

Sestri pokojnega lastnika muzeja sta ji sprva naložili naloge, ki niso bile zgolj muzejskega značaja. Dopoldne je delala na Rdečem križu Paragvaja, v popoldanskih in večernih urah pa je lahko urejala muzejsko zapuščino dr. Schmidta in dr. Barbera. Šele leta 1956, ko se je muzej vselil v novo stavbo na Av. España 217, je dobila uradni naziv muzejske ravnateljice. (Terčelj, Pusineri 2007: 341) Dne 13. julija 1956 je prejela paragvajsko državljanstvo,¹⁹ ki ji je uradno omogočilo naziv muzejske ravnateljice, prav tako tudi realizacijo terenskih raziskav v notranjosti države, na območju Severnega Chaca (Chaco Boreal) in vzhodnega paragvajskega pragozda. Dve leti za tem je materi zaupala tiho željo po vrnitvi v domovino:

Predraga mama: zelo me je razveselilo Tvoje pismo. Moje sanje so tudi, da bi se kdaj vrnila v domovino; čeprav tukaj raziskujem in potujem med Indijanci, se vendar ne morem vživeti v paragvajski deželi; še manj sedaj ko vlada tukaj vojaška diktatura, trda in kruta. K sreči se jaz bavim samo z znanostjo in me puste na miru za sedaj, zahtevali pa so od mene, da se napravim paragvajska državljanica, ker brez tega bi ne mogla zasesti mesto kot direktorica muzeja.²⁰

V nadaljevanju pisma v bolj osebni tonu zaupa mlajši sestri:

In, čeprav se boš gotovo smejala, velikokrat mi pride na misel, da bi jedla našo »godljko«; se spomnim, kako smo mi v Vevčah enkrat prašiča klali [...], in kako smo hodili

16 Toba so ena od etničnih skupin Chaca, ki po definiciji BS spada v rasni in kulturni tip t. i. pampskih staroselcev (*tipo pampido*), ki je že po postavi veliko višji od Gvaranijev z vzhoda, ki spadajo v skupino amazonskih ljudstev (*tipo amazonido*) (Susnik 2011a: 23–27).

17 Dr. Andrés Barbero (1877–1951), paragvajski zdravnik, humanist in filantrop, je deloval na raziskovalnem področju moderne radiologije in socialne medicine. Skrbel je za širjenje splošnega kulturnega obzorja paragvajskih državljanov. Osnovel je Rdeči križ Paragvaja, Paragvajsko znanstveno društvo (Sociedad Científica del Paraguay) in Etnografski muzej (1929) ter financiral njihove dejavnosti.

18 Max Schmidt (1874–1950), nemški etnolog, je prvotno vodil oddelek za Južno Ameriko Etnografskega muzeja v Berlinu. Od leta 1900 je v izvedel veliko terenskih raziskav med ljudstvi Mata Gross (Brazilija). Leta 1931 se je preselil v Paragvaj in leta 1933 prevzel službo ravnatelja Etnografskega muzeja v Asunciónu.

19 Carta de Naturalización. Arhiv MEAB: Mapa osebni dokumenti in spričevala. V novem državljanem dokumentu dr. Sušnik svoje ime uradno skrajša v Branka.

20 Pismo materi in sestri, 1958. Arhiv MEAB: Mapa osebna pisma Branislave Sušnik.

na »žeganje«. [...] Kakšni mali spomini, in vendar sedaj bolj živi kot nekoč! In kruh, naš kruh, doma narejen; kruh, ki ga mati speče [...] in tiste sveže žemlje, ki jih je včasih ata kupil ob šestih zjutraj pred tovarno v Vevčah [...] vse take misli mi pridejo v spomin, kadar jaz obedujem v tej deželi. [...]

Kljub domotožju se je Branka Sušnik, v nasprotju z večino povojnih političnih izseljencev v Južno Ameriko, globoko zavedala kvalitete tujih kulturnih vnosov in znala ceniti izročilo nove domovine, ki ji je omogočila nadaljevanje strokovnega dela, nudila eksistencialno zavetje in politični azil. O tem pričajo naslednje vrstice iz pisma dr. Lenčku v Buenos Aires dne 16. aprila 1959:

Dr. Debeljak mi je izročil eno številko *Meddobja* (Iv-3); vsebina je zanimiva, vendar me je presenetila skoraj izključno literarna vsebina in še ta skromna in pravzaprav izven sedanje resničnosti slovenskega begunskega življenja. Skoraj se mi zdi, da so Slovenci ostali taki kot preje: skrivamo glavo kot noj, medtem ko se nam pa perje vidi. Prosim, da to ne smatrate za kritiko; jaz živim v tej deželi kot edina Slovenka, in morda zato bolj kot kdorkoli drugi želim, da nas ameriški svet pozna. Če smo primorani živeti v ameriškem okolju, moramo tega poznati in ne zapreti se v svojo »bajto«; kadar se tuje življenje pozna, se svoje še veliko bolj ceni.²¹

Sorojakom v Argentini pa kulturne izolacije ni le »očitala«, v nadaljevanju je ponudila nasvet oz. osebno vizijo, ki že nosi zametke poznejše politike medkulturnega dialoga. V tem in mnogih drugih pogledih je bil njen intelektualni duh pred časom:

V imenu te slovenske zavesti, četudi precej »heretične« in »čudaške«, kot je moja, ponovno prosim Vas in Vaše sodelavce, da med slovenskimi intelektualci podpirate zanimanje za ameriško kulturo, socialno in praktično življenje; ne mislim to iz znanstvenega stališča, temveč iz kulturnega: v slovenski kulturi niti preje niti sedaj ni ničesar napisanega o hispanski Ameriki; mislim, da bi slovenski begunci lahko nadomestili ta primanjkljaj in ob enem dali tudi smernice že na ameriških tleh se rodeče mladine.

Iz zgornjega citata lahko razberemo, kako tesno je bilo prepleteno njeno osebno in strokovno dožemanje družbene stvarnosti. Migracijske izkušnje ni prepoznala kot »izgube« oz. »izbrisa« (ali celo »stopitve«) kulturne in etnične identitete, ampak kot možnost medkulturnega sodelovanja. Res pa je, da je svoj osebni proces resocializacije v južnoameriško družbeno okolje izkusila povsem drugače, kot so

21 Pismo dr. Lenčku, 1959. Arhiv MEAB: Mapa osebna pisma Branislave Sušnik.

ga v istem času izkusili na primer paragvajski staroselci, ki jim posveča vso svojo strokovno pozornost.²²

Izkustvo izseljenstva ji ni vzelo strokovnega poguma. Kot se je izrazila v pogovoru s kolegom Chase Sardijem, je bila ob prihodu na ameriška tla »obsedena z idejo, da si opomore in nadaljuje z intelektualno dejavnostjo in iskanjem humanizma« (Chase Sardi 1996).

DOPRINOS SLOVENSKE RAZISKOVALKE K RAZVOJU PARAGVAJSKE ZNANOSTI

Ko je Branislava Sušnik leta 1951 začejala strokovno pot v Paragvaju, si prav gotovo ni predstavljala, da bo morala v naslednjih štirih desetletjih svoje znanstveno delo prilagoditi prioritetam mecenov. Fundacija La Piedad ji je vse do konca osemdesetih let nakazovala več kot skromno plačo, zato ni čudno, da je v pismu materi dne 10. 3. 1975 zapisala:

Že trideset let samo garam in garam, zaslužim, da živim. Znanstveno delo tukaj ni plačano, ker se dežela šele razvija kulturno. Bog mi je priča: samo delam in živim čisto samotarsko. Če se ime Sušnik po meni imenuje v internacionalni antropološki znanosti – je to vse, brez dobička. Ne pozabite, da jaz živim v tujini, v težki tujini, kjer mi nihče ne iztegne dobro roko; če jaz zbolim – in sem že večkrat in nevarno – tukaj nimam nobene socialne podpore in tudi ne pokojnine. Nič!²³

Pa vendar je pozneje, leta 1990, v enem od redkih intervjujev za medije izjavila: »V Paragvaju sem našla mir preprostega življenja in priložnost za znanstveno delo, kar je zame pomenilo intelektualni prepoved« (Peña Gill 1990: 4). Brez vztrajnosti, strokovnega *erosa* in pomoči cerkvenih institucij bi Branislava Sušnik kaj lahko pristala na argentinskih poljih krompirja, repe in soje, kamor so se kot sezonske delavke zatele neizobražene slovenske izseljenke. Leta 1956 je napisala sestri Dragojli:

Ne smeš misliti, da vsem beguncem dobro gre; nekaterim ja, tistim, ki so bili že v domovini brezznačajneži in lopovi; drugi pa morajo garati kot črne živine da žive, in pogosto celo bolni. V pusti Pampi, neobdelani zemlji kopljejo polja za nasade, in marsikatero roko kake gospodične in gospe od preje imajo sedaj toliko žuljev, da si to tako težko predstavlja.²⁴

22 Od formiranja neodvisne Republike Paragvaj (1810), zlasti pa po letu 1870, demografska politika te države sloni na priseljevanju evropskega prebivalstva (zlasti z območij avstro-ogrske monarhije, Prusije in Italije). V tej strategiji so bili vabljeni zlasti poklicni profili kmetov, obrtnikov, v manjši meri tudi izobražencev. (Spletni vir 2)

23 Pismo materi iz Asuncióna, 1975. Arhiv MEAB: Mapa osebna pisma Branislave Sušnik.

24 Pismo sestri, 1956. Arhiv MEAB: Mapa osebna pisma Branislave Sušnik.

Čeprav rezultatov njenega dela vsebinsko ne moremo deliti, ga v nadaljevanju razčlenim v tri metodološko sistematske sklope: doprinos k paragvajski muzeologiji, k paragvajski raziskovalno-znanstveni dejavnosti in paragvajskemu visokošolskemu izobraževanju.

Doprinos k sodobni paragvajski muzeologiji

Lata 1951 je Branislava začela sistematsko urejati muzejsko zapuščino Maxa Schmidta in Andrésa Barbera. Obstoječe muzejske zbirke je dopolnila s predmeti, ki jih je pozneje pridobila na svojih terenskih odpravah. Zasnovala je za tisti čas inovativno muzejsko postavitve v prvem nadstropju nove muzejske zgradbe. Pritlično etažo je namenila študijski knjižnici in pisarniškim prostorom, v kleti pa je uredila muzejski depo.

Njena posebna zasluga na področju muzejskega bibliotekarstva je v ureditvi in dopolnitvi muzejske knjižnice, ki danes predstavlja enega najkompleksnejših južno-ameriških študijskih fondov s področja etnologije, antropologije in etnolingvistike staroselskih ljudstev Gran Chaca in Amazonije. Že v začetku svojega ravnateljstva pa se je zavzela tudi za posodobitev muzejske fototeke. Uredila je fotografsko gradivo dr. Schmidta in ga med letoma 1956 in 1996 dopolnila z več kot 900 fotografijami, ki jih je posnela na terenskih odpravah. Na njeno prošnjo je muzej leta 1956 pridobil najsodobnejši fotoaparati znamke Refleks.²⁵ Njeni originalni črno-beli negativni z večmesečnih terenskih odprav med Čamakoke (Chamacoco), Čiripaje (Chiripa), Gvaranije (Guarani), Aše Gvajakije (Aché Guayakí), Emok Tobaje, Ajoreje (Ayoreo) itd. so še danes pomembno študijsko gradivo.

V istem času je osnovala muzejsko fonoteko. Fundacijo La Piedad in Paragvajsko znanstveno društvo je že leta 1956 zaprosila za nakup terenskega snemalnika Minifon z metalnimi trakovi.²⁶ Sušnikova je z njim še istega leta posnela 54 mitov²⁷ ljudstva Čamakoko. Na svojih ekspedicijah je pridobila številne muzejske eksponate, ki so dopolnili in obogatili kulturno zakladnico prvotnih muzejskih zbirk.²⁸ Njena muzejska dejavnost pa ni ostajala zgolj na urejanju zbirk: evidentiranju, klasifikaciji in razstavnih interpretacijah. Bila je nerazdružljivo povezana s terenskim, kabinetnim in z arhivskim raziskovanjem, s publiciranjem in poučevanjem.

25 Med prošnjami in računi, naslovljenimi na fundacijo La Piedad in Paragvajsko znanstveno društvo, je ohranjen tudi originalni račun za omenjeni fotoaparati. Arhiv MEAB: Mapa Študijske odprave Etnografskega muzeja Andrés Barbero.

26 Pismo dr. G. Bertonijske carinski službi, 16. 1. 1957. Arhiv MEAB: Mapa Letna poročila fundacije La Piedad 1957–1996.

27 Poročilo o pridobljenem gradivu (Informe sobre lo recolectado), 10. 1. 1957. Arhiv MEAB: Mapa Študijske odprave muzeja Andrés Barbero.

28 Več o muzejskem delu Branislave Sušnik v Terčelj (2020: 10–21).

Doprinosi k paragvajski znanstvenoraziskovalni dejavnosti

Specifika etnološkega in antropološkega pristopa k raziskovalni problematiki je v neposredni komunikaciji s sogovorniki.²⁹ Danes se ti kontakti že velikokrat opravljajo s pomočjo elektronskih medijev. Sredi 20. stoletja pa je to pomenilo, da si je nekdo obul terenske čevlje, napolnil nahrbtnik z najosnovnejšo hrano, osebno garderobo, baterijami, vžigalicami, svečami, svinčniki in zvezki, si na rame naložil snemalnik in fotoaparater odšel svojim raziskovalnim izzivom naproti.

V dobi moderne elektronske komunikacije si tudi težko predstavljamo Paragvaj v petdesetih letih 20. stoletja. Dežela ni imela razvite prometne infrastrukture. Vsa daljša potovanja v notranjost so potekala po rekah in se nadaljevala s konji, z mulami in peš. Sušnikova je na svoje raziskovalne ekspedicije tovorila težko terensko opremo: poleg zvezkov, fotoaparata, snemalnika ipd. še obleko in hrano za več mesecev, živež za tovarne živali, zložljivo terensko posteljo in kuhinjski pribor, zdravila in darila za staroselce. V staroselskih naseljih ni bilo ne elektrike ne tekoče vode.

Raziskovalne odprave, na katere se je podala sama ali redko v spremstvu kolegov, so trajale od treh tednov do več mesecev, tudi pol leta, priprave nanje pa so se zaradi zapletenih administrativnih postopkov začele velikokrat že leto dni prej. Kmalu po prihodu v Paragvaj, ob koncu leta 1951 in v začetku leta 1952, se je podala na prvi krajši etnolingvistični teren med staroselsko skupino Maka v naselje Fray Bartolomé de las Casas blizu glavnega mesta.³⁰ Šele po prejemu paragvajskega državljanstva, julija 1956, je lahko načrtovala daljše odprave na območji Severnega Chaca in vzhodnega paragvajskega pragozda, ki sta bili v tistem času pod vojaško upravo, kamor civilisti, zlasti tujci, niso smeli svobodno vstopati in ki ga je naseljevalo pretežno staroselsko prebivalstvo.

Prvi daljši raziskovalni odpravi je realizirala v provincah: Alto Paraguay v Severnem Chacu (1956–1957) med skupino Čamakoko (Chamacoco) in Alto Paraná (1958) med gvaranijskim plemenom Čiripajev (Chiripá Guaraní). Ti odpravi sta bili prvenstveno antropološkega značaja in sta imeli kompleksno zastavljene cilje: pridobiti muzejske eksponate s področja etnografije in arheologije, zvočne zapise mitov in legend, fotografirati življenje staroselcev, zlasti njihove verske obrede, pridobiti lingvistično gradivo v obliki terenskih zapiskov, analizirati vse zbrano gradivo ter objaviti rezultate v znanstvenih člankih, knjigah in katalogih.³¹ V terenske zvezke je zapisovala lingvistične podatke, antropološko gradivo pa je posnela in ga pozneje neposredno prepisovala v svoja dela. Izkazala se je kot odlična fotografka.

29 Posebej moram poudariti, da Sušnikova nikoli ni omenjala izraza »informer« (v smislu takrat veljavne antropološke metode: kot objekta raziskav), temveč je svoje sogovornike nagovarjala s »prijatelj« ali poimensko. Gl. npr. korespondenco s Titom Balbueno, pripadnikom Čamakoko iz Bahia Negra, iz leta 1969. (Arhiv MEAB)

30 Rezultate te raziskave je v muzejskem *Biltenu 1955* objavila z naslovom »Principios morfológicos de la Lengua Maká« (»Morfološke osnove jezika Maka«).

31 Npr.: Plan de estudios en la Misión de estudios en el área Guaraní-Paranense (Načrt študijske odprave na območje Guaraní-Parana), 1958. Arhiv MEAB: Mapa Misión Guaraní Paranense.

Pred odhodom v Chaco je v javnem predavanju na Paragvajskem znanstvenem društvu razgrnila teoretična in metodološka izhodišča svojega raziskovalnega dela med Čamakoki na obmejnem območju Paragvaja in Bolivije. Njena raziskava naj bi »preverila oz. prepoznala obstoj preživelih plemen etnično-lingvistične skupine Zamuko, ki je od predzgodovinskega obdobja edini resnični gospodar tega ozemlja« (Rehnfeldt 2018: 55–56). V predstavitvi je podala izčrpno etnohistorično analizo staroselskih ljudstev Severnega Chaca: njihovo etnično in socialno prestrukturiranje v povezavi s kolonialno politiko jezuitskih misijonskih redukcij Los Chiquitos³², načrtne procese preseljevanja in njihova soočenja s paragvajskim in z bolivijskim prebivalstvom (Rehnfeldt 2018: 55–56).

Študijski izpiski raziskovalke pričajo o temeljitih pripravah na terensko delo. Pred odhodom je prebrala razpoložljivo literaturo: od kolonialnih poročil in zapisov misijonarjev do klasičnih antropoloških in lingvističnih del.³³ Sočasno se je ukvarjala z logistiko. Na Fundacijo La Piedad, Paragvajsko znanstveno društvo in različna ministrstva je pošiljala prošnje za uradno dovoljenje s podrobno obrazložitvijo namena, poteka, vsebine in načrtovanih rezultatov raziskovalnega dela.³⁴

Leta 1967 je zaprosila za odobritev študijskega dela v frančiškanskem arhivu v Tariji in nacionalnem arhivu v Santa Cruzu v Boliviji. Pregledovanje arhivskega gradiva je bilo pomembno za razumevanje migracijskih procesov na območju severnega Paragvaja, vzhodne Bolivije in brazilskega Mata Grossa. Sušnikova je v svojem delu *Chiriguano. Dimensiones etnosociales* (Čirigvani. Etno-socialne razsežnosti) leta 1968 uspela rešiti strokovne nejasnosti v zvezi z zgodovinskim procesom formiranja etnične skupine »Čirigvano«³⁵. Ta skupina se je, kot ugotavlja Sušnikova, začela oblikovati v 17. stoletju na podlagi fizične in kulturne mestizacije lokalnega staroselskega prebivalstva in priseljenih plemen Gvaranijev iz vzhodnega Paragvaja.

Leta 1968 se je začela intenzivno ukvarjati s problematiko sodobnih akulturacijskih procesov. Istega leta se je vrnila med Čamakoke in se posvetila preučevanju kulturnih sprememb, ki so nastale v obdobju desetih let. Uporabila je metodo t. i.

32 Jezuitske redukcije (1539–1767) so bile v španski kolonialni politiki posebna strategija vključevanja staroselskega prebivalstva v imperij. Njihova filozofija je izhajala iz idej utopičnega socializma, vendar pa je njihovo konkretno delo globoko preobrazilo staroselsko religijo in osnovne družbene strukture. Staroselce so z vstopom v svoje redukcije obvarovali pred izkoriščanjem veleposestnikov, hkrati pa so pripomogli k načrtnemu stapljanju kulturnih izročil različnih etničnih skupin.

33 Izpiske je sistematično delila bodisi na vrsto tiska, npr. učbeniki in knjige (*Manuales*), bodisi na tematiko, npr. etnohistorični izpiski, lingvistični izpiski, bodisi na časovno obdobje (npr. 17., 18., 19. st.) ali pa etnično skupino (Čamakoko, Ajoreo etc.)

34 Arhiv MEAB: Mapa: Misión de estudio – Chamacoco 1956/57.

35 Čirigvano je zaničujoče ime za priseljene prebivalce različnih skupin Gvaranijev, ki so se v času španskega osvajanja preselile z območja današnjega vzhodnega Paragvaja in Brazilije na ozemlje takratnega inkovskega imperija, območje današnje vzhodne bolivijske province Chiquitania.

»ponovne študije primera«. ³⁶ Raziskava jo je privedla do presenetljivih ugotovitev. Medtem ko so ji Čamakoki še v drugi polovici petdesetih let pripovedovali svoje mitsko izročilo kot realno dejstvo, so isti ljudje deset let pozneje trdili, da je vse skupaj pomota oz. nevednost. Takole povzame mnenje svojega glavnega sogovornika (sicer šamana): »Včasih, ko nismo še ničesar vedeli in smo bili navadne ›lutke«, smo verjeli, da je vse skupaj resnica. [...] Zdaj pa že poznamo pravega boga. Samo on ima moč in mu sledimo. Pustili smo Anabsorna, on je navaden pajac ...« (Sušnik 1969: 7) Sušnikova se na to ni odzvala le s strokovnim prispevkom, napisala je pritožno pismo odgovornemu protestantskemu misijonarju. ³⁷

V drugi polovici sedemdesetih let in v osemdesetih letih se je posvetila izključno kabinetnemu študijskemu delu, v katerega je vse bolj intenzivno vključevala etnozgodovinske analize. S historičnim metodološkim pristopom k antropološki znanosti je dosegla kvaliteten preskok s prvotno opisne etnografske ravni na raven teoretskih razlag. Te izhajajo sicer iz načel dunajske kulturnozgodovinske šole difuzionizma in t. i. teorije »kulturnih krogov«, a se pozneje vežejo na čikaško antropološko šolo *case studies*, na Boasovo ameriško šolo kulturnega relativizma, konkretno na teorijo *culture and personality studies*, ki razlaga, da je kultura »vgrajena« v osebno strukturo posameznika in je njen sestavni del, pa vse do Straussovega strukturalizma. Vodilo jo je tudi prepričanje, da sta jezik in kultura neločljivo povezana. Zato je kulturne odzive na zgodovinske družbene spremembe razlagala s pomočjo analize interakcije med jezikom in psihosocialno strukturo. (Sušnik 1998)

S svojimi epohalnimi deli *El Indio Colonial del Paraguay* (Kolonialni Indijanci Paragvaja) (1965, 1966, 1971), *Una Visión Socio-antropológica del Paraguay* (Družbeno antropološki pogled na Paragvaj) (1990, 1992 in 1993), *El Rol de los Indígenas en la Formación y en la vivencia del Paraguay* (Vloga staroselcev pri oblikovanju načina življenja Paragvajcev) (1982) je prispevala k sodobni razlagi paragvajске identitete in pokazala na pomembno vlogo staroselcev pri njenem oblikovanju. Na podlagi prirejenih poglavij omenjenih del je napisala strnjen tekst za knjigo *Los Aborígenes del Paraguay* (Prvotna ljudstva Paragvaja), ki sta jo s stanovskim kolegom Miguelom Chase Sarijem izdala leta 1995 pri založbi MAPFRE v Madridu.

Med družbeno najbolj pomembnimi in še danes aktualnimi teksti poudarjam *El Rol de los Indígenas en la Formación y en la vivencia del Paraguay*. To delo je povzetele njenih univerzitetnih predavanj. V njem prikaže zgodovinsko vlogo staroselskih skupnosti v formiranju sodobne nacionalne identitete. Prva izmed paragvajskih raziskovalcev je namreč poudarila hipotezo, da staroselsko prebivalstvo ni oblikovalo

36 Ta metoda je bila v šestdesetih letih 20. st. med ameriškimi kulturnimi antropologi zelo priljubljena. Primer tovrstnih študij je t. i. ponovna monografska raziskava Tepoztlana. Prvotno monografsko raziskavo mehiškega naselja (t. i. *case study*) je leta 1932 realiziral Robert Redfield, ponovno študijo (*restudy*) je v zgodnjih šestdesetih letih v istem naselju in z istimi tematskimi vprašanji izvedel Oscar Lewis.

37 Pismo je naslovila na odgovornega lokalnega evangeličanskega misijonarja reda The New Tribes Mission. Red je leta 1942 Paul Fleming na Floridi ustanovil z namenom oznanjanja evangelija med etničnimi skupinami, ki še nimajo prevoda *Biblije*.

sodobne paragvajske narodnosti zgolj na podlagi rasnega mešanja, ampak predvsem kulturnega. To je v svoji obsežni razpravi nazorno prikazala in podkrepila z zgodovinskimi, jezikovnimi in s kulturnimi dejstvi. V zaključnih mislih kratko in jedrnato poda: »Narodnosti ne določajo zakoni, ne ustvarjajo je veliki možje, ampak izkušnja celotnega ljudstva.«

Kot poročata Mislej (1993: 270) in Rijavec (2000: 50), je z visokošolskim delom Sušnikova začela že leta 1953, ko jo je Državna univerza v Asunciónu, Fakulteta za filozofijo (Universidad Nacional de Asunción, Facultad de Filosofía) uradno povabila k izvajanju predavanj pri predmetu Paragvajska etnografija na Oddelku za zgodovino. Pogodba se ji je po treh mesecih iztekla, a se je že leta 1960 vrnila na fakulteto in vodila seminar o paragvajski etnografiji. Leta 1961 je prevzela vodenje Katedre za kulturno antropologijo, od leta 1969 in naslednjih 21 let je vodila Katedro za ameriško arheologijo in etnologijo.

Decembra 1970 jo je dekan Fakultete za humanistične vede Državne univerze severne argentinske province La Resistencia povabil h gostujočim predavanjem o staroselskih ljudstvih Chaca. Ponudbo je sprejela, rezultat tega sodelovanja pa je skripta oz. učbenik *Etnografija Gran Chaca*³⁸, ki je še danes osnova vsem etnografskim raziskavam čakenjskih ljudstev. Njena predavanja so bila na ravni profesorjev takratnih najzahtevnejših antropoloških šol, njena etična znanstvena in pedagoška drža je bila striktna in odločna. Analiza njenega pedagoškega dela, ki je v pričujočem članku nisem uspela podati, čaka na naslednje generacije raziskovalcev.³⁹

ZAKLJUČEK

V imenu politične sprave je kmalu po slovenski osamosvojitvi takratni minister RS za kulturo, Borut Šuklje, Sušnikovo uradno povabil v Slovenijo.⁴⁰ Obenem so jo povabili tudi nekateri vidni predstavniki slovenskih strokovnih institucij in posamezni raziskovalci.⁴¹ Kot poudarja Adelina Pusineri (v intervjuju 18. 10. 2019)⁴², se je »po nihanju med čustvi in razumom odločila, da rodne grude ne obišče, saj ta za gotovo ni več podobna Sloveniji, ki jo je bila zapustila pred pol stoletja«. Ni se bila namreč pripravljena soočiti z morebitnim čustvenim razočaranjem nad realnostjo.

Pa vendar je v zadnjih letih svojega življenja sprejela nekaj obiskovalcev iz matične domovine in redno sledila izmenjavi strokovnih publikacij muzeja Andrés Barbero s knjižnico ISN SAZU in knjižnico SEM. Čas je, da neobremenjeno ovrednotimo in

38 *El Gran Chaco Etnográfico* (Universidad de Resistencia, Argentina, 12.–17. april 1971).

39 Arhiv MEAB hrani vse njene učne načrte, priprave na predavanja, izpitne ocene, korespondenco z vodstvom fakultete in s posameznimi študenti.

40 Uradno pismo Šuklje, RS MK, 26. 6. 1992. Arhiv MEAB: Mapa osebna pisma Branislave Sušnik.

41 Pismo mag. Ralfa Čeplaka (SEM, Goričane), 15. 6. 1992; pismo dr. Irene Mislej, 10. 2. 1992 itd. Arhiv MEAB: Mapa osebna pisma Branislave Sušnik.

42 Intervju z direktorico Etnografskega muzeja Andrés Barbero, Adelino Pusineri, 18. 10. 2019.

objektivno predstavimo znanstveno delo Branislave Sušnik na področju amerikanističnih študij socialne in historične antropologije ter etnolingvistike. Dobro bi bilo tudi, da se njeno delo vključi v univerzitetne študijske programe in prevede nekaj njenih ključnih teoretičnih tekstov. Menim, da je priznanje njenega dela v slovenski stroki več kot primerno.

V raziskovanju osebnega življenja in strokovnega dela Branislave Sušnik sta me najbolj fascinirala neizmerna volja in neizčrpen znanstveni potencial te izjemne ženske. Koliko uradnih pisem, koliko mukotrpnega administrativnega dela je bilo potrebno, da je ta na videz drobna in krhka ženska realizirala svojo raziskovalno dejavnost v času mačistične kulturne tradicije ter policijske in vojaške diktature. Branislava Sušnik je kot ženska in poleg tega še antropologinja morala »pogoltniti marsikatero grenko izkušnjo« v deželi, kjer je sredi 20. stoletja prevladovala konservativna patriarhalna kultura. (Rehnfeldt 2018: 59) Na lastni koži je izkusila proces resocializacije, pa vendar se je ves čas zavzemala za etnično, kulturno in nacionalno strpnost. Migracijske izkušnje ni prepoznala kot systemske »represije« in »izgube« ali »izbrisa« kulturne in etnične identitete, ampak kot možnost medkulturnega sodelovanja. Izkušstvo izseljenstva ji ni vzelo strokovnega poguma. Ugotavljam celo, da ji je prav ta izkušnja olajšala antropološko delo med staroselskimi skupnostmi.

Za vsakim raziskovalnim delom ostaja nešteto nenapisanih zgodb: od tistih, ki jih avtor doživlja med idejo in izvedbo lastnih zamisli, do onih, ki jim je prisludnil. Vse se globoko usidrajo v spomin in kličejo po interpretaciji. Njihova vsebina se zgosti v množico podatkov in marsikdaj ne vemo, kako bi jih adekvatno predstavili, da bi bili čim bolj razumljivi. Tako tudi v mojem primeru ostaja veliko odprtih problemskih vprašanj in strokovnih izzivov.

V pričujočem prispevku sem uspela podati zgolj nekaj ključnih sporočil o življenju in delu te izjemne znanstvenice. Odpirajo se številne možnosti, kako bi jo v prihodnje lahko strokovno predstavili oz. interpretirali: bodisi v kategoriji življenjskih zgodb, v kateri bi bilo vredno primerjati razkorak med »mitsko« in »zgodovinsko« podobo njenega lika v Paragvaju. Na voljo je izjemno arhivsko gradivo, za zdaj pa tudi še živ ustni spomin. Glede na to, da je njena življenjska zgodba doživela že kar nekaj strokovnih interpretacij tako paragvajskih kot slovenskih avtorjev, pa sem prepričana, da so na vrsti sistematična vsebinska analiza njenih del, prevod njenih ključnih tekstov v slovenščino, vključitev njenega opusa v slovensko etnološko in antropološko zapuščino ter učne programe.

LITERATURA

- Chase Sardi, Miguel (1996). El Último Reportaje I, II, III. *Última Hora*, 8. 6. 1996, 15–22.
- Čeplak Mencin, Ralf (1997). In Memoriam, Dr. Branislava Sušnik (1920–1996). *Etnolog* 7/LVIII, 461–463.
- Hančič, Damjan (2015). Orožnik Jožef Sušnik – prva žrtev revolucionarnega nasilja v Ljubljani. *SLO: Slovenski zgodovinski magazin: Časi, kraji, ljudje* 8. Ljubljana: Založba Družina, 54–59.
- Jelnikar, Ana (2019). Slovenske misijonarke v Indiji: Konteksti, metode in premisleki. *Dve domovini / Two Homelands* 50, 7–13.
- Mislej, Irene (1993). Dr. Branislava Sušnik, slovenska antropologinja v Paragvaju (nedokončana zgodba). *Slovenski koledar 1993*. Ljubljana: Slovenska izseljenska matična, 266–271.
- Mislej, Irene (1998). Dr. Branislava Sušnik (1920–1996), slovenska znanstvenica v tropskem Paragvaju. *Traditiones* 27, 275–281.
- Peña Gill, Julio (1990). Branka Susnik. Paraguayos honorarios. *Revista El Diario Noticias*. Asunción, 20. 5. 1990, 4–5.
- Pusineri, Adelina (1996). Dra. Branislava Sušnik, obra y vida. Asunción: Tipkopis, neizdano.
- Ramšak, Mojca (1998). Pobočja etične pietete in idealiziranih procedur v etnoloških raziskavah (s posebnim ozirom na zbirko Tako smo živeli: Življenjepisi koroških Slovencev 1–5). *Etnolog* 8, 183–215.
- Ramšak, Mojca (2000). Zbiranje življenjskih zgodb v slovenski etnologiji. *Etnolog* 10, 29–41.
- Rehnfeldt, Marilyn (2018). "Bicho Raro": Branka Susnik y los cimientos de la antropología paraguaya. *Trabajo de campo en América Latina. Experiencias antropológicas regionales en etnografía* (ur. Rosana Guber idr.). Buenos Aires: Sb editorial, 55–80.
- Rijavec, Maja (2000). *Dr. Branislava Sušnik. Slovenska znanstvenica v Paragvaju: Oris življenjskega dela, pomena in doprinosa k svetovni antropologiji*. Diplomsko naloga. Ljubljana: Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Saksida, Aleksandra (2012). Antropologija Branislave Sušnik: Metoda dela in psihosocialne raziskave jožnoameriških staroselcev. Magistrska naloga. Ljubljana: ISH, Fakulteta za podiplomski humanistični študij.
- Susnik, Branislava (1962). Estudios Emok-Toba. *Boletín de la Sociedad Científica del Paraguay del Museo Etnográfico* VII.
- Susnik, Branislava (1971). *El Gran Chaco Etnográfico*. Resistencia: Universidad de Resistencia.
- Susnik, Branislava (1995) [1996]. *Chamacoco: Cambio Cultural*. Editorial del Museo Etnográfico Andrés Barbero.
- Susnik, Branislava (1998). *Tendencias Psicosociales y Verbometales. Guaycuru, Maskoy, Zamuco: Ensayo analítico*. Asunción: Museo Etnográfico Andrés Barbero (posthumna izdaja).

- Susnik, Branka (2011a). *El Rol de los Indígenas en la Formación y en la vivencia del Paraguay* [1982]. Asunción: Intercontinental editora.
- Susnik, Branka (2011b). *El Indio Colonial del Paraguay*. El Guaraní colonial [1965, 1966, 1971]. Asunción: Fundación La Piedad, Secretaria Nacional de Cultura.
- Susnik, Branka (2016). *Una Visión Socio-antropológica del Paraguay*. XVly ½ mitad XVI [1990, 1992]. Asunción: Museo Etnográfico Andrés Barbero.
- Susnik, Branka (2017). *Una Visión Socio-antropológica del Paraguay del siglo XVIII* [1993]. Asunción: Museo Etnográfico Andrés Barbero.
- Susnik, Branka, Chase Sardi, Miguel (1995). *Los Aborígenes del Paraguay*. Madrid: MAPFRE S. A.
- Terčelj, Marija Mojca, Pusineri, Adelina (2007). Dra. Branislava Sušnik y su contribución a la antropología paraguaya: Expectativa y desafío para futuras relaciones científicas entre Eslovenia y Paraguay. *Europa Balcánica y los países de la cuenca del Mar negro – MERCOSUR: Procesos de transición, concertación e integración y sus impactos sobre la cooperación económica, política y cultural* (ur. Slobodan Pajović). Beograd: Universidad Megatrend: CEISAL, 339–348.
- Terčelj, Marija Mojca (2020). *La Doctora: Življenje in delo slovenske znanstvenice v Paragvaju*. *La Doctora. Branislava Sušnik (1920–1996): Življenje in delo slovenske znanstvenice v Paragvaju. Refleksije razstave v nastajanju: Spremna publikacija* (ur. Tina Palaić). Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 10–21.

ARHIVSKI VIRI

- Izvestje druge realne državne gimnazije v Ljubljani, 1930.*
- Letno poročilo druge realne državne gimnazije v Ljubljani, 1938.*
- Seznam predavanj UL, 1938/39, Arhiv Univerze v Ljubljani.
- Dnevnik dogodkov redovne hiše slovenskih Šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja za leto 1942. Rim: Arhiv Šolskih sester sv. Frančiška Kristusa Kralja.
- Arhiv MEAB (Museo Etnográfico Andrés Barbero): Mapa osebni dokumenti in spričevala; Mapa osebna pisma Branislave Sušnik; Mapa študijske terenske odprave muzeja Andrés Barbero; Mapa diplome in odlikovanja; Mapa letna poročila fundacije La Piedad 1957–1996.

TERENSKI ZAPISI (FONETIČNI)

- TZ Terčelj: intervjuji Ayoreo (16., 25., 26. 10. 2019).
- TZ Terčelj: intervjuji v MEAB (18.–24. 10. 2019).
- Intervju z Adelino Pusineri, direktorico Etnografskega muzeja Andrés Barbero, 18. 10. 2019.

Intervju z Raquel Salazar, pomočnico direktorice Etnografskega muzeja Andrés Barbero, 18. 10. 2019.

Intervju z Bernardom Benitezom, dokumentalistom Etnografskega muzeja Andrés Barbero, 18. 10. 2019.

Intervju z Marilyn Rehnfeldt, red. porf. na programu 2. St. Antropologije Katoliške univerze v Asunciónu, 20. 10. 2019.

SPLETNI VIRI

Spletni vir 1: <http://www.francisek.si/solske-sestre-sv-franciska-kristusa-kralja-slovenija/> (16. 9. 2020).

Spletni vir 2: http://www.migraciones.gov.py/application/files/2414/6886/6209/OIM_PM_2016.pdf (16. 9. 2020).

SUMMARY

THE OVERLOOKED RESEARCHER: THE CONTRIBUTION OF DR. BRANISLAVA SUŠNIK TO THE RESEARCH OF THE INDIGENOUS CULTURES OF PARAGUAY

Marija Mojca TERČELJ

The professional path of Dr. Branislava Sušnik (Medvode 1920–Asunción 1996), the *doyenne* of Paraguayan anthropology and ethnolinguistics, was formed in the Central European intellectual space, starting in Ljubljana, where she finished high school and studied history and prehistory at the Faculty of Arts, University of Ljubljana. She upgraded her professional expertise with oriental studies in Rome while remaining closely connected to the Vienna school of cultural history.

In the forty-five years of her creative museum, scientific research, and pedagogical work in Paraguay (1951–1996), she published eighty-one works, comprising scientific and professional articles, books, catalogs, reports, and textbooks. She carried out fifteen field-work expeditions: five ethnolinguistic, six anthropological, and four archaeological, lasting from a few weeks to half a year. Not only did she edit, supplement, and update the original collections of the Ethnographic Museum in Asunción, she also educated the younger generations of anthropologists and historians who are still professionally active today. In 2018, Latin American anthropologists included her among the most important field researchers of the twentieth century in Latin America.

Her extensive work in the social sciences and humanities is highly regarded in Paraguay. In 1992, the Republic of Paraguay honored her with the highest recognition for scientific achievements, the *Premio Nacional de la Ciencia Paraguaya*. The Paraguayan government also posthumously awarded her the honorary title of *Gran Oficial* for her creative contribution to the formation of Paraguay's identity.